

O strategiji i doktrini odbrane

(Nad publicističkim opusom admirala flote Branka Mamule)

General-pukovnik u penziji STEVO ILIĆ

U radu se na sintetičan način komentariše naučnoteorijski i publicistički opus admirala flote Branka Mamule. Zbog opsežnosti i raznovrsnosti njegovog djela, komentarišu se samo osnovne naučne teze i teorijske novine koje predstavljaju značajan doprinos razvoju naše vojnoteorijske misli i prakse.

Okosnicu teorijskog i publicističkog rada admirala Mamule čine članci objavljeni u »Vojnom delu« (39) i drugim časopisima, i tri knjige: *Mornarice na velikim i malim morima*, *Savremeni svijet i naša odbrana* i *Odbrana malih zemalja*. Navedene knjige su štampane, osim na srpsko-hrvatskom, i na: engleskom, francuskom i arapskom, u tiražu od 24.000 primjeraka.

Njegovo teorijsko osmišljavanje najvažnijih pitanja odbrane i praktično djelovanje na najodgovornijim dužnostima u oružanim snagama značajno su doprinijeli izgradnji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, kako u oblasti teorije tako i prakse. Posebno je značajan doprinos admirala Mamule izgradnji naše autentične teorije ratne vještine, doktrine opštenarodnog odbrambenog rata i oružanih snaga, kao okosnice sistema opštenarodne odbrane.

Radeći skoro pola stoljeća na raznovrsnim i odgovornim dužnostima u oružanim snagama, admiral flote Branko Mamula je veoma uspješno spajao praksu i teoriju. Uvijek je nastojao da vlastito iskustvo i iskustvo sredine u kojoj je radio smjelo i stvaralački teorijski uopštava i osmišljava. I obratno, teorijske i naučne teze provjeravao je u praksi, nastojeći da potvrđene teorijske novine omoguće iznalaženje optimalnih praktičnih rješenja. Njegovo bavljenje teorijskim radom bilo je neposredno u funkciji istraživanja praktičnih problema izgradnje oružanih snaga i sistema odbrane i zaštite u cjelini. Takva stvaralačka teorija, zavisno od naučne utemeljenosti,

predstavlja zapažen doprinos vojnoteorijskoj misli ne samo u nas već i u svijetu.

Admiral flote Branko Mamula objavio je više od 110 naučnih i stručnih radova. Od toga je časopis »Vojno delo« štampao četrdesetak njegovih članaka. Stoga se može s pravom konstatovati da se radi o autoru koji je svojim ukupnim doprinosom posebno zadužio ovaj opštevojni teorijski časopis. Imajući to u vidu smatramo opravdanim da se na stranicama ovog časopisa dâ nešto ambiciozniji i cjelovitiji komentar članaka admirala Mamule i da mu se, na taj način, oda priznanje za dugogodišnju izuzetno plodnu i uspješnu saradnju, kako sa »Vojnim delom« tako i sa ostalim vojnim glasilima i izdavačima, i za njegov zapaženi doprinos razvoju naše vojnoteorijske misli.

S obzirom na razmjere naučnoteorijskog i publicističkog opusa i ostvarenih domašaja admirala Mamule nije moguće dati potpun kritički prikaz njegovih ostvarenja niti izdvojiti sve važnije teorijske novine koje sadrži njegovo opsežno i raznovrsno djelo. Za ambiciozniju analizu bilo bi potrebno, ubjeđeni smo, više vremena i brojniji autori. No, bićemo zadovoljni ako ovim napisom barem podsjetimo našu javnost na cjelovitost Mamulinog djela i ukažemo na značaj samo nekih njegovih naučnih teza.

Sarađujući u »Vojnom delu« više od dvije decenije admiral Mamula je objavio 39 članaka raznovrsne tematike. Ta brojka bi bila veoma impresivna i za čovjeka koji bi se isključivo bavio istraživačkim i teorijskim radom, a poznato je da je admiral Mamula, posljednjih petnaestak godina, bio na najodgovornijim dužnostima u našim oružanim snagama i u društvu. Kao i većina državnih funkcionera bio je preopterećen tekućim poslovima, te zadivljuje njegovo bavljenje istraživanjima i vojnom naukom. Istina, Mamula ističe veliku pomoć tima saradnika, koji su mu pružali dragocjenu pomoć u procesu prikupljanja, sređivanja i sistematizacije građe u obje njegove posljednje i, po opštom sudu, najvrijednije studije *Savremeni svijet i naša odbrana* i *Odbrana malih zemalja*.

Svoje osnovne ideje, teorijska i praktična saznanja do kojih je došao i koje je u različitim varijacijama izložio u člancima do 1975. godine Mamula je prevrednovao u specifičnom teorijskom i praktičnom kontekstu i pripremio i objavio u knjizi *Mornarice na velikim i malim morima*. Članci objavljeni u »Vojnom delu« od 1980. godine i kasnije, predstavljaju

okosnicu knjige *Savremeni svijet i naša odbrana*. Povodom održavanja naučnog skupa na Brionima, maja 1988. godine, na temu »Bezbednost i odbrana malih zemalja s osloncem na sopstvene snage«, kao prilog tom značajnom događaju objavljena je Mamulina treća knjiga, pod naslovom *Odbrana malih zemalja*. Zato ćemo, zbog pojednostavljenja, komentarisati knjige a ne članke koji su sukcesivno objavljivani u časopisima, jer se, u krajnjem, radi o istovjetnim teorijskim polazištima i stavovima, iako, tu i tamo, ima izvjesnih razlika, prije svega u sadržaju i metodu izlaganja.

Treba reći da su mnogobrojni članci nastali kao rezultat uopštavanja iskustava iz narodnooslobodilačkog rata i vlastite prakse na raznim dužnostima u JNA. U njima su testirane i verificirane (izlaganjem sudu čitalaca) ideje za navedene knjige koje predstavljaju mnogo širu, sistematičniju elaboraciju autorovih početnih i obogaćenih ideja i saznanja. Cjelovito posmatrane, te knjige odražavaju autorov napor da pronađe (sugeriše) metod, sredstva, sistem i model odbrane malih zemalja, koji će omogućiti uspješno suprotstavljanje svakoj vrsti agresije. Kao kruna toga nпора je teorijsko zasnivanje i objašnjenje modela narodnog rata, s težnjom njegovoj univerzalizaciji i na teorijskom i na praktičnom planu. To je nesumnjiv doprinos admirala Mamule teoriji ratne vještine i polemologije u cjelini.

Navedene tri knjige su štampane, osim na srpskohrvatskom jeziku, i na: engleskom, francuskom i arapskom, u tiražu od 24.000 primjeraka. Za našu vojnostručnu literaturu to je veliki tiraž, jer se većina knjiga ove vrste u nas štampa u tiražu od 2.000 do 3.000 primjeraka. Tiraž knjige, pored ostalog, ukazuje i na interesovanje javnosti za djelo. U ovom slučaju u pitanju je interesovanje ne samo jugoslavenske već i međunarodne javnosti — što na osoben način potvrđuje visok stručni i naučni nivo ovih knjiga.

U komentaru navedene tri knjige za svaku od njih imaćemo drukčiji prilaz, jer su prve dvije već predstavljene javnosti. Knjigu *Mornarice na velikim i malim morima* komentarišaćemo samo sa stanovišta uticaja koji je ona izvršila na kadrove, koncepciju odbrane Jadrana, taktiku i operatiku ratne mornarice, vojnu organizaciju, modernizaciju i naoružanje itd.

Knjiga *Savremeni svijet i naša odbrana* izašla je iz štampe prije tri godine. O njoj su objavljeni veoma opširni i kom-

petentni prikazi. Zato ćemo se ograničiti samo na nekoliko pitanja koja su izazvala posebnu pažnju ili kontroverzne komentare.

O trećoj knjizi *Odbrana malih zemalja* daćemo uobičajenu kritiku, s obzirom na to da je ona nedavno izašla iz štampe i da o njoj tek pristižu prve informacije i naučne kritike.

»MORNARICE NA VELIKIM I MALIM MORIMA«

Prvo izdanje knjige *Mornarice na velikim i malim morima* izišlo je 1975, a drugo 1977. godine. Te godine je štampano izdanje i na engleskom jeziku, a godinu dana kasnije i na arapskom. Ukupan tiraž je bio 7.000 primjeraka, što za ondašnje prilike predstavlja značajan tiraž. Knjizi je prethodila serija članaka koje je B. Mamula objavio u »Mornaričkom glasniku« i »Vojnom delu«. Članci su se odnosili na aktuelne probleme upotrebe i razvoja ratne mornarice. U njima je autor saopštavao svoje ideje, dopunjavao ih, i tako još bolje sređene objavio u pomenutoj knjizi.

Za ilustraciju navodimo samo neke članke objavljene u »Vojnom delu« u periodu od 1967. do 1978. godine: *Dejstva jugoslavenske mornarice na krilu armije u završnim operacijama*; *Ratne mornarice sedamdesetih godina*; *Ratno iskustvo mornarice NOVJ u svjetlu savremene koncepcije odbrane na Jadranu*; *Ratna mornarica i odbrana obale*; *Ratna mornarica i naša odbrana na Jadranskom moru*; *Mornarice u drugom svjetskom ratu*; *Stvaranje i razvoj Ratne mornarice i pomorstva — nerazdvojni dio Titovog stvaralaštva*; *Razvoj savremenih pomorskih snaga i sredstava u svijetu i njihov uticaj na naše pomorske snage i njihovu doktrinu*; *Jedinstven sistem odbrane i zaštite na Jadranskom vojištu*, itd.

Navedeni pregled tema uvjerljivije od svakog komentara dokazuje značaj i raznovrsnost problema koje Mamula istražuje, jer je teško naći važnija pitanja u izgradnji mornarice, naročito onakve kakva je bila naša ratna mornarica poslije narodnooslobodilačkog rata. Teme koje smo naveli bile bi ozbiljan »zalogaj« i za tim istraživača, a kamoli za pojedinca. Zato je poduhvat autora utoliko veći.

Kada iz današnje perspektive ocjenjujemo uticaj ideja koje je B. Mamula tada zastupao, onda bismo na prvo mjesto istakli njegov doprinos rasvjetljavanju mjesta i uloge naše

ratne mornarice u odbrani Jadrana. Mnogi sudionici se sjećaju rasprava koje su vođene u časopisima i na zvaničnim skupovima o tome kakva nam je mornarica potrebna.

Bilo je mišljenja da naša mornarica treba da ostane, po uzoru na bivšu jugoslavensku mornaricu, takozvana čista mornarica. Drugim riječima, mornaricu bi trebalo da čini sve ono što *plovi* (plus vojnopomorske baze, koje na kopnu služe za prihvati i popunu plovni objekata), dok je odbrana obale u nadležnosti Kopnene vojske. Drugi ekstrem su činila shvatanja da težište odbrane primorskog pojasa treba da bude na obalnom rubu, a njeni nosioci obalska odbrana i Kopnena vojska. Pristalice ovih shvatanja proglašavane su za »branioce Jadrana na vrhu Velebita«.

Među onima koji su dokazivali da nijedan od navedenih koncepata ne odgovara našim uslovima — jedan od najistaknutijih bio je B. Mamula. On je u pomenutim člancima ispravno tvrdio i obrazlagao da je drugi svjetski rat suštinski izmijenio sliku rata na moru. Isticao je da se razvojem amfibijskih snaga i uvođenjem avijacije u ratne mornarice potpuno izmijenio način dejstva, da je taj proces nastavljen i poslije drugog svjetskog rata, i da je postalo raspoznatljivo da bi svaka agresija sa mora, naročito veće zemlje, predstavljala dobro planirana i integrisana dejstva mornarice, vazduhoplovstva i amfibijskih snaga (kasnije raketnog, odnosno nuklearnog oružja). Takvom napadu, tvrdio je s pravom Mamula, nije se moguće uspješno suprotstaviti niti »čistom mornaricom«, niti samo odbranom obalskih jedinica i jedinica Kopnene vojske na obalnom rubu, te da je logično zaključiti da se integrisanim dejstvima agresora najuspješnije može suprotstaviti integrisanim dejstvima svih braniočevih snaga.

U uslovima odbrane naše jadranske obale to znači integrisanim dejstvima mornaričkih, vazduhoplovnih i kopnenih snaga i jedinica Teritorijalne odbrane. (Danas to čini sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u cjelini na jadranskom pomorskom vojištu.) Pomorske snage i obalska odbrana integrisane u miru i u ratu u okviru Ratne mornarice, predstavljaju osnovnu snagu za borbu na moru, otocima i priobalnom dijelu kopna. Konsekventno i stvaralački primjenjujući koncepciju opštenarodne odbrane i društvene samozaštite na uslove jadranskog vojišta B. Mamula je isticao da i u najtežem slučaju agresije na našu zemlju, postoje svi uslovi i mogućnosti da organizujemo raznovrsna borbena dej-

stva na otvorenom i u obalnom moru, na otocima i obali, sa širokom ljudskom, materijalno-tehničkom i prostornom osnovicom i da ćemo zahvaljujući tome biti u stanju da iskoristimo naše prednosti i eliminišemo prednosti agresora, oduzmemo mu inicijativu i onemogućimo iznenađenje, uključujući i iznenađenje od njegovih specijalnih snaga. Zar ove ocjene autora nisu i danas podjednako aktuelne.

Shvatanja o potrebi široke integracije snaga i sredstava u odbrani Jadrana, otoka i obale postepeno su preovladala, da bi krajem šezdesetih godina bila i doktrinarno ozvaničena. Od tada se, u skladu sa razvojem situacije i uslova, dopunjuje i stalno potvrđuju.

Pošto je struktura jadranske odbrane, a u okviru toga i uloga Ratne mornarice, bila pravilno opredjeljena omogućeno je dugoročno planiranje razvoja, tehničke modernizacije i naoružanja Ratne mornarice. I u toj oblasti je B. Mamula dao značajan doprinos. Zahvaljujući zajedničkim naporima rukovodećih kadrova i teoretičara Ratne mornarice, ona je, iako nevelika, brzo izrasla u superiornu snagu na Jadranu. To su čak priznavali i strani vojni stručnjaci. Uz domaću proizvodnju plovniha objekata i naoružanja izvršen je veoma stručan izbor iz inostranstva. Torpedni i raketni čamci i podmornice vlastite proizvodnje su, osloncem na otoke i obalsku odbranu, brzo postali respektivna manevarska i udarna snaga.

Tehničku modernizaciju i preoružavanje Ratne mornarice pratilo je i podmlađivanje i školovanje kadra. Školovanje mladih kadrova bilo je usklađeno sa tehnološkom modernizacijom, tako da je novo naoružanje i borbena sredstva čekali unapred osposobljeni kadar, naročito na nivou nižih taktičkih jedinica. Tako je Ratna mornarica prije ostalih vidova podmladila kadar i zaokružila školovanje na taktičkom i operativnom nivou.

Veliki uticaj imale su i teze admirala Mamule o potrebi izgradnje jedinstvenog sistema komandovanja na jadranskom vojištu, koje je veoma dokumentovano razradio u knjizi *Mornarice na velikim i malim morima* i u mnogim člancima i stručnim raspravama. Polazeći od istorijskih iskustava, naročito iskustava iz narodnooslobodilačkog rata na Jadranu i vjerovatnog načina dejstva potencijalnih agresora, B. Mamula se, među prvim, zalagao za izgradnju jedinstvenog sistema komandovanja snagama na jadranskom vojištu, i to ne samo na taktičkom već i na operativno-strategijskom nivou. Pri

tome je polazio od uslovljenosti sistema komandovanja, geostrategijskim karakteristikama vojišta, kao i raznolikošću operativno-strategijskih prilika u kojima se na Jadranu mogu naći naše snage i društvo u cjelini. Dalje, on je insistirao na tijesnom sadejstvu između flotnih snaga i obalske odbrane, tj. snaga koje djeluju na moru, sa otoka i obalnog ruba. Tome treba dodati sadejstvo sa Ratnim vazduhoplovstvom i protivvazdušnom odbranom, koje je u početku bilo veoma skromno, ali je kasnije dobilo potpuno zadovoljavajuće razmjere. Riječju, opravdano je istican značaj sadejstva Ratne mornarice sa svim snagama koje brane obalu.

Na osnovu svega toga B. Mamula izvodi, u ono vrijeme, pravilan zaključak (koji, uz neke dopune, važi i danas) da se uspješna odbrana na jadranskom vojištu može postići samo ako se jedinstvenim sistemom komandovanja objedine dejstva svih snaga, i to na taktičkom, operativnom i strategijskom nivou.

Ako bismo po značaju izdvajali ono što u teorijskom radu B. Mamule u tom periodu treba naročito istaći, onda je to, svakako, bavljenje iskustvima iz narodnooslobodilačkog rata i mirnodopskim razvojem naše pomorske taktike i operatike. Izvjesno potcjenjivanje značaja iskustava iz narodnooslobodilačkog rata za naš odbrambeno-samozaštitni razvoj, koje se neposredno poslije rata pojavilo u našim oružanim snagama, nije mimoišlo ni Ratnu mornaricu. U tom periodu smo potisli naša bogata ratna iskustva i u mnogo čemu se ugledali na strana, prvenstveno sovjetska. Naša mlada ratna mornarica je, izgleda, bila u još težim okolnostima, jer su mnogi kadrovi bivše jugoslavenske mornarice bili indoktrinirani tzv. mornaričkim tradicionalizmom i tehnicizmom, koji je imao korijene u mornaricama nekih tradicionalno velikih pomorskih sila (npr. V. Britanije). Zato je popularisanje iskustava iz narodnooslobodilačkog rata na Jadranu, u čemu je B. Mamula prednjačio, predstavljalo ne samo branu od prodora mornaričkog tradicionalizma i negativnih stranih uticaja, već je neposredno utiralo put razvoju naše originalne pomorske taktike i operatike. Vatrene udari, prepadi, iznenadna dejstva malih (i združenih) borbenih sastava, pokretljivost, manevar, udari noću i gdje se neprijatelj najmanje nada itd., ubrzo su postali okosnica naše pomorske taktike i operatike.

U posebnoj glavi knjige *Mornarice na velikim i malim morima*, kao i u brojnim člancima objavljenim u časopisima,

admiral Mamula na originalan način razmatra koncepciju i doktrinu opštenarodne odbrane na Jadranskom moru. Posebno su interesantna razmatranja uloge pomorskih snaga, obalske odbrane, Teritorijalne odbrane, civilne zaštite i građana, naročito na otocima i utvrđenim rejonima. Kada se ta razmatranja uporede sa bogatstvom sadržaja u njegovoj knjizi *Odbrana malih zemalja* onda ona izgledaju veoma skromno. Međutim, u ono vrijeme ona su predstavljala ne samo prvence već i naše krajnje domete. Naravno, kasnija sveobuhvatnija i dublja promišljanja te problematike bila su nužno rezultat autorovog sazrijevanja i razvoja naše vojnoteorijske misli i prakse.

Na kraju, potrebno je reći da je knjiga *Mornarice na velikim i malim morima* služila kao koristan priručnik ne samo starješinama u Ratnoj mornarici već i onima koji su željeli da na sažet način upoznaju istoriju razvoja vojnopomorske misli i suštinu djela klasika pomorske ratne vještine, uključujući i iskustva iz prvog i drugog svjetskog rata. Odbrana Jadrana, kao i svakog drugog dijela naše zemlje, pitanje je koje najneposrednije interesuje ne samo vojnike već i naše radne ljude i građane, prvenstveno one koji tamo žive ili koji bi se u slučaju ratnih potreba mogli naći u tom specifičnom ambijentu. Mnoge ideje iz te knjige vremenom su postale »vlasništvo« mnogih od nas i time se pretvorile u materijalnu snagu. Više od toga nijedan istraživač i naučni radnik ne može da poželi.

»SAVREMENI SVIJET I NAŠA ODBRANA«

Knjiga *Savremeni svijet i naša odbrana* izašla je iz štampe 1985, da bi već iduće godine bilo obnovljeno izdanje na srpskohrvatskom i štampano izdanje na engleskom jeziku. Ukupan tiraž je bio 10.000 primjeraka, što ukazuje na to da se unaprijed računalo na veliko interesovanje javnosti. Očekivanja su se ispunila, jer je knjiga imala izuzetno dobru prodaju na našem dosta zamrlom tržištu knjiga. U našoj vojnostručnoj i naučnoj javnosti ova studija je primljena uz pohvale, ali i osporavanja, što se inače događa sa originalnim idejama i njihovim interpretacijama. Uvjereni smo da zamjerke ne treba da nas preokupiraju, jer su teorijske novine oduvijek sa skepsom dočekivane.

Kao što je u uvodnom dijelu ovoga rada rečeno, iz ove studije komentarisaćemo samo nekoliko pitanja koja izazivaju pažnju vojnostručne i naučne javnosti. To su: vojni značaj političkog globalizma; prva bitka; strategijsko iznenađenje i transformacija oblika oružane borbe. Svakako da i ostala pitanja, koja su na originalan način problematizovana u ovoj studiji, zaslužuju pažnju, ali s obzirom na ograničenost obima ovoga rada njih nećemo komentarisati. Svjesni smo da time ograničavamo cjelovitost analize studije, posebno stoga što se u većini slučajeva radi o teorijskim pomacima u promišljanju značajnih problema odbrane.

Termini *politički* i *strateški globalizam* relativno su novi i u međunarodnim razmjerama, a pogotovo kod nas. Međutim, Mamula ih smjelo uvodi, ali i uvjerljivo obrazlaže. On ističe da su Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, bez obzira na razlike u ekonomskoj snazi, izrasli »u globalne sile sa globalnim interesima«. Iako ih ne imenuje, dodaje da u svijetu postoji još nekoliko velikih sila, koje, takođe, imaju i globalne i regionalne pretenzije. Interesi tih sila se međusobno ukrštaju i sukobljavaju na raznim prostorima, a to izaziva njihove međusobne konfrontacije i sukobe. »Ta konfrontacija i sukobi biće najjače izraženi na širokim prostranstvima politički nestabilnih i nerazvijenih područja i zemalja tzv. trećeg svijeta. Budući da su interesi velikih sila i blokova u 'trećem svijetu' u stalnom porastu, težište njihove konfrontacije i sukoba u narednim decenijama vjerovatno će biti u tim područjima.«¹ Ovu tvrdnju tada niko nije mogao argumentovano poreći, a što se tiče regionalizacije krize i sukoba u okvirima tzv. trećeg svijeta, ona je i danas dosta pouzdana, s napomenom da i tu teku neki procesi na osnovu kojih se može naslutiti da su supersile spremnije nego ikada da odlučno i sa više međusobnog razumijevanja sve te krize kontrolišu i da ih smiruju, pa čak i eliminišu. Nije riječ, razumije se, o univerzalnom detantu, ali jeste o popuštanju, što svakog mora da raduje.

U obrazlaganju teze o globalizmu, autor je otišao korak dalje i razvija tezu da politički globalizam rađa strateški globalizam. To podrazumijeva zainteresovanost globalnih strategija za sve tačke na zemljinoj kugli. »Gradiranje interesa za pojedina područja može biti različito, a kreće se od manje ili više značajnih do područja od vitalnog interesa za pojedine

¹ Branko Mamula, *Savremeni svijet i naša odbrana*, VIZ, Beograd, 1985, str. 55.

velike sile. To implicira sukobljavanje njihovih strateških interesa u svim područjima svijeta, a perspektivno i u kosmosu.«²

Za vojnike je posebno važna tvrdnja da strateški globalizam uslovljava ofanzivnost vojnih doktrina i borbenih dejstava, čemu su pogodovali i savremeno naoružanje i ostala ratna tehnika. U odnosu na ofanzivnost, autor se i поблиže određuje, jer objašnjava da ofanzivna doktrina ne mora obavezno da bude i agresivna vojna doktrina (kao što je naša, na primjer). Opravdano ističe da se ofanzivnost, pored ostalog, ostvaruje visokim intenzitetom i brzinom borbenih dejstava, kako u uslovima nuklearnog tako i konvencionalnog rata. Doktrine globalnih sila nastoje da rat dobiju prvim udarom, tj. prvom bitkom. Dakle, ide se za tim da se podudare početni i završni period rata, odnosno da prva bitka bude i rješavajuća. Ova, realna, prijetnja stavila je sve zemlje i armije — velike i male — pred složeni problem zaštite od prvog udara i negativnog ishoda početnog perioda rata, odnosno prve bitke. Time smo došli do drugog pitanja koje ćemo komentarisati: *prve bitke*.

Pod pojmom *prva bitka*, admiral Mamula podrazumijeva napadačeve vatrene udare, napadne, desantne, vazduhoplovne, pomorske operacije i njihove kombinacije, odnosno braničeve odbrambene i protivdesantne operacije, i operacije na moru i u vazдушnom prostoru u početnom periodu rata. Sa stanovišta naše strategije opštenarodnog odbrambenog rata to znači stvaranje potrebnog vremena i uslova za razvoj oružanih snaga i društva za opštenarodnu odbranu i pretvaranje munjevitog rata, koji bi nam agresor želio nametnuti, u dugotrajni rat do konačne pobjede. U uslovima nepovoljnog odnosa snaga, autor naglašava da moramo nastojati da *prvu bitku* pretvorimo u dugotrajnu i iscrpljujuću bitku. »Naš idealni cilj jeste da ta bitka bude toliko dugotrajna i elastično vođena da, ne prekidajući kontinuitet borbe i otpora, nametnemo agresoru stalnu bitku, koja traje neprekidno, ali čiji intenzitet ćemo mijenjati prema nastaloj strategijskoj situaciji i općim ciljevima općenarodnog odbrambenog rata u pojedinim njegovim fazama. Tako ćemo elastičnu borbu s promjenom intenziteta dejstava, uz primjenu različitih oblika i vidova dejstava, voditi sve dotle dok agresor ne istroši svoje snage i

² Isto, str. 76 i 77.

bude prinuđen da inicijativu u cjelini prepusti nama, kada ćemo preći na odlučujuću bitku za konačno slamanje agresije. . . »³

Posebno je značajno Mamulino razmatranje problema *preživljavanja* u okviru *prve bitke*. Kao što se zna, taj problem je od prvorazrednog značenja za sve vojne doktrine i strategije, naročito od pojave raketno-nuklearnog naoružanja. Mi smo problem preživljavanja riješili početnim grupisanjem snaga na ratištu (duž glavnih strategijskih pravaca i mogućnošću širokog manevra snaga po frontu i na privremeno zaposjednutoj teritoriji). Međutim, time nije riješen problem gubitaka oružanih snaga i građana od prvih udara, te se problem zaštite snaga i sredstava, naročito na taktičkom i operativnom nivou postavlja kao prvorazredni zadatak.

Ostale sadržaje i autorove teorijske teze o *prvoj bici* nećemo komentarisati (način vođenja operacije; izbor oblika oružane borbe; disperzija snaga; difuzni front itd.), jer se namo da i ovo što je rečeno jasno ilustruje autorovo poimanje *prve bitke* ili strategijskog dočeka, odnosno strategijskog prihvata — kako se to u slobodnoj formi naziva. Međutim, smatramo da je neophodno da se, makar ukratko, osvrnemo na osporavanja nekih osnovnih teza ove studije, koja se ponegdje javljaju, više u usmenoj nego u pismenoj formi. Ta osporavanja su dvojaka: skolastička i tradicionalistička.

Za skolastičare je u prvom planu formalni razlog. Oni insistiraju na potpunijem definisanju pojmova bitke i operacije i njihovog međusobnog odnosa. Neki bitke i ne priznaju, već smatraju da je to istorijski termin koji je prevaziđen. Po njihovom mišljenju, operacije (operativnog i strategijskog nivoa) iscrpljuju sadržaj i obim pojma *bitke*. Za njih je termin *bitka* više govorna figura ili, eventualno, posljedica retardirane naučne svijesti. Oni ukazuju na podjelu rata na periode i da početni period rata »pokriva« i sve sadržaje *prve bitke*.

Tradicionalisti, pak, smatraju da je neprihvatljiva svaka *prva bitka* (strategijski doček ili strategijski prihvata) koja nije bliska modelu bitke iz prošlih ratova. Oni su, vjerovatno, još pod uticajem uspješnog izvođenja strategijskog dočeka srpske vojske u balkanskim i u prvom svjetskom ratu. Međutim, previđaju se bitno drukčiji uslovi. Nekada se strategijski doček izvodio, opravdano, u dubini vlastite teritorije, po pra-

³ Isto, str. 163 i 164.

vilu na geografski jakim a često i utvrđenim položajima. Tu je izvođeno i strategijsko grupisanje snaga, ne samo zato što se nije mogao predvidjeti pravac glavnog udara napadača već i zbog nepovoljnog odnosa snaga, itd. Nekada je strategijski doček predstavljao istovremeno i odlučujuću bitku za ishod rata. Međutim, kao što je rečeno, danas je situacija bitno drukčija. Stoga smatramo da su uvjerljivi svi argumenti koje admiral Mamula navodi u prilog uvođenja termina »prva bitka«. Jer, savremene mogućnosti nanošenja raketnih i vatrenih udara po čitavoj dubini odbrane protivnika, snažne vazdušnodesantne i pomorske snage, borbeno spremne krupne snage kopnene vojske, krajnje ofanzivne strategije i mogućnosti postizanja iznenađenja, određuju posve nove sadržaje početnog perioda rata, koje treba i teorijski uopštavati. Posmatrane u tom kontekstu, teze admirala Mamule o prvoj bici treba shvatiti kao jedan od priloga potpunijem teorijskom određenju početnog perioda rata. Vrijeme će i u ovom slučaju biti najobjektivniji sudija. Uostalom, i autor napominje da neće ulaziti u teorijsku raspravu »koji je izraz primjereniji našoj doktrini — bitka ili operacija. I jedan i drugi na ovom mjestu imaju sinonimno značenje«. ⁴ Ne bismo pravili taj ustupak, jer smatramo da je uvođenje termina *prva bitka* u našu teoriju ratne vještine opravdano i treba ga dalje teorijski dopunjavati i potpunije definisati. Uostalom, mnogi važeći termini u društvu i u oružanim snagama nastali su kao rezultat društvene konvencije. Zar se tako ne može postupiti i sa terminom *bitka*? Ako ga većina poima i upotrebljava na jedinstven način, to samo može biti korisno za našu teoriju ratne vještine.

Treće pitanje koje ćemo komentarisati čini autorova teza da su strategijsko iznenađenje i obezbjeđenje od iznenađenja integralni društveni i vojni problem. To je, takođe, teorijska novina koja je nastala na osnovu uopštavanja naših uslova i stepena razvoja sistema opštenarodne odbrane i društvene samozastite.

Admiral Mamula s pravom ističe da je danas moguće postići strategijsko iznenađenje. Neki potencijalni agresori raspolazu raketno-nuklearnim i ostalim savremenim naoružanjem i vojnom opremom i mogu istovremeno izvršiti udar po svim važnijim strategijskim ciljevima i objektima na cjelokupnoj našoj teritoriji. Tome treba dodati i postojanje »gotovih sna-

⁴ Isto, str. 163.

ga« (prvi stratezijski ešeloni) koje mogu krenuti u agresiju bez ikakve dodatne mobilizacije. Međutim, i pored toga, autor naglašava da u našim uslovima stratezijsko iznenađenje *nije neizbježno*. Ono se može preduprijediti u svakoj vrsti i varijanti agresije na Jugoslaviju samo ako uspješno funkcioniše sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i društvo u cjelini. Dakle, u savremenim uslovima, radi spriječavanja iznenađenja, pored oružanih snaga, neophodno je angažovanje cjelokupnog društva. Zato admiral Mamula s pravom kaže: »Intencija ovih razmatranja je da se uoči i trajno prihvati opredjeljenje da je stratezijsko iznenađenje i obezbjeđenje od iznenađenja *integralni* politički i vojni problem i da se ne može uspješno preduprijediti nikakvim parcijalnim vojnim ili političko-doktrinarnim mjerama. Obezbjeđenje od stratezijskog iznenađenja moramo integralno shvatiti i tako ga realizovati *u sintezi* mjera koje se preduzimaju na unutrašnjem društveno-ekonomskom, socijalnom, političkom i idejnom planu, na planiranju mobilizacijskog i stratezijskog razvoja oružanih snaga i planova upotrebe Jugoslavenske narodne armije i Teritorijalne odbrane i svih drugih elemenata i snaga sistema općenarodne odbrane i društvene samozaštite.«⁵

Polazeći od takvih ocjena razumljivo je da u miru moramo imati dobro naoružanu i osposobljenu Jugoslavensku narodnu armiju. Takođe, neophodni su savremen sistem vazdušnog osmatranja i javljanja, visoka mobilizacijska sposobnost društva i oružanih snaga, i pripremljenost svih segmenata društva za opštenarodnu odbranu. Takva odbrana, istovremeno, djeluje kao najbolja snaga odvracanja od agresije i svih drugih mogućih pokušaja ugrožavanja bezbjednosti naše zemlje.

Četvrto pitanje, koje smo ovom prilikom odabrali za komentarisanje, čine autorove teze o oblicima oružane borbe i njihovoj transformaciji. Pojedine njegove teze i tvrdnje otvaraju mogućnosti izvjesnih kritičkih opservacija, pa i replika, ali i više od toga — one ukazuju na nasušnu potrebu naše teorije i doktrine da se tim pitanjima, ubuduće, još više bave.

Veoma je korisno što autor potvrđuje značaj oblika oružane borbe, kao i to što ih u nekim elementima teorijski dograđuje. Budući da su ta pitanja definisana u *Strategiji oružane borbe* još 1976. godine, trebalo bi da su već opšteprih-

⁵ Isto, str. 155 i 156.

vaćena. Međutim, izgleda da nije tako. Još uvijek neki ne shvataju njihov značaj i sve razlike među njima. Ima i onih koji im daju taktičke dimenzije (partizanski način dejstva se često izjednačava sa partizanskim oblikom oružane borbe ili se odsudna odbrana taktičkih jedinica koje brane granicu na nekom stratezijskom ili operativnom pravcu izjednačava sa frontalnim oblikom oružane borbe).

Oblici oružane borbe su stratezijska kategorija. Oni predstavljaju stratezijski razvoj, stratezijsko grupisanje i raspored glavnine oružanih snaga, naročito Jugoslavenske narodne armije, za oružanu borbu. To se nikad ne smije gubiti iz vida, jer je oružana borba jedna od najvažnijih odrednica pojma »oblik oružane borbe« i distinkcija u odnosu na ostale pojmove u ratnoj vještini. Oblici oružane borbe se prvi put, kod nas, teorijski osmišljavaju početkom sedamdesetih godina i ozvaničavaju u prvom izdanju *Strategije oružane borbe*, 1976. godine. Znači, oni su ne samo teorijske kategorije već su postali zvanične odredbe, što obavezuje na njihovo jedinstveno poimanje i sprovođenje — sve dok se ne pronađu i ozvaniče bolja rješenja. Oblici oružane borbe su nastali kao rezultat teorijskog uopštavanja naše prakse, stepena razvoja opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i, svakako, potencijalnih opasnosti ugrožavanja bezbjednosti naše zemlje.

Pokušaćemo na pojednostavljen način da podsjetimo na objektivne uslove koji su nametnuli takva teorijska rješenja. Pri tome nećemo šire razmatrati oružanu borbu u opštenarodnom odbrambenom ratu, već samo ističemo činjenicu da je ona samo jedan od oblika borbe, svakako najvažniji. Dakle, tu činjenicu postavljamo samo kao okvir našeg razmatranja, ne raspravljajući više o njoj. Zadržaćemo se samo na uslovima za vođenje oružane borbe.

Opšte je prihvaćeno da ti uslovi mogu biti veoma različiti, iz čega proizlazi da se ni oružana borba neće i ne mora voditi uvijek na isti način. Radi ilustracije, navešćemo dva primjera.

Prvi. Svaki građanin naše zemlje je svjestan da neke susjedne zemlje pretenduju na dio naše državne teritorije. Mogu se steći i drugi razlozi za agresiju na Jugoslaviju sa tzv. ograničenim ciljem. U većini slučajeva takve agresije, naš sistem odbrane u cjelini i naravno oružane snage biće superiornije od agresora. S obzirom na naše političko i doktrinarno opredjeljenje da se brani svaka stopa naše zemlje, sigurno

je da ćemo dijelom snaga prihvatiti upornu odbranu od granice. Ona će, najčešće, biti organizovana u pojaseve, zone odbrane, utvrđene rejone i tačke. Pojaseva može biti jedan ili više, a posjedaće ih brigade i divizije. Ukratko, način dejstva naših snaga bio bi sličan grupisanju i načinu dejstva mnogih drugih armija, što i one zovu frontalni rat. Za vrijeme vođenja tih dejstava stvoriće se uslovi da se sa ostalih vojišta grupišu potrebne snage koje će u pogodnom trenutku da izvrše protivudar, razbiju neprijatelja i izbace ga sa naše teritorije. Ostali dijelovi našeg ratišta mogu biti izloženi neprijateljevima, prvenstveno raketnim i aviodejstvima, odnosno dejstvima specijalnih snaga. Treba naglasiti da će na privremeno zaposjednutoj teritoriji i u rasporedu neprijateljevih snaga, dejstva izvoditi manje jedinice Teritorijalne odbrane i naoružani građani, jer neće postojati uslovi za boravak i borbena dejstva krupnijih taktičkih jedinica. Te manje jedinice i naoružani građani primjenjivaće partizansku taktiku. U ovom slučaju bitno je slijedeće: cilj agresora je ograničen — dio naše teritorije; neposredno je ugrožen samo dio naše zemlje (dio ratišta); dio snaga izvodi veoma upornu odbranu, a ostale snage prema potrebi izvode manevar radi razbijanja neprijatelja. Grupisanje naših snaga u odbrani i u napadu, biće slično organizaciji i načelima izvođenja tih vidova dejstava ostalih savremenih armija, a slično bi se izvodila avijacijska i artiljerijska podrška. Stoga je razumljivo što je takav oblik oružane borbe nazvan *frontalni*.

Mislimo da usvajanje naziva *frontalni oblik*, za opisana dejstva, pored teorijskog ima i praktički značaj, posebno zbog brzine sporazumijevanja. Na primjer, kad kažemo »frontalni oblik oružane borbe«, svako će znati (građanin i vojnik) da je neposredno ugrožen samo dio zemlje. Na ugroženom vojištu vojnik će znati da nema povlačenja, već da se odsudno brani svaki bunker, svaka kuća itd., a starješine će najveći značaj davati sistemu vatre, sadejstvu, noćnim prepadima, itd. Na ostalom dijelu ratišta, oružane snage i narod će raditi za front, pod relativno povoljnim uslovima, itd.

Drugi primjer odnosi se na *kombinovani oblik* oružane borbe. U uslovima kada je odnos snaga po nas nepovoljan, naročito ako agresor raspolaže raketno-nuklearnim naoružanjem i kada ima radikalne ciljeve, tada će strategijski raspored i grupisanje naših snaga, a i način vođenja borbenih dejstava biti bitno drukčiji nego u frontalnom obliku oružane borbe. O

načinu dejstva agresora i uslovima u kojima se možemo naći, vrlo ubjedljivo se govori u knjizi B. Mamule i u *Strategiji oružane borbe*. Treba istaći da očekujemo da će agresor grupisati svoje snage na osnovnim strategijskim i operativnim pravcima i da će, istovremeno, vazдушnim desantima i vatre-nim udarima ugroziti važnije operativne i strategijske rejone na čitavoj dubini naše teritorije. Glavnina naših oružanih snaga će biti raspoređena sukcesivno od granice duž strate-gijskih i operativnih pravaca po cijeloj dubini naše teritorije, pokrivajući sve važnije desantne prostorije i operativno-strategijske ciljeve. U ovom slučaju ne može biti govora o konti-nuiranom frontu duž granice i strategijskim pojasevima od-brane po dubini, niti o grupisanju snaga kao u uslovima fron-talnog oblika oružane borbe. Ako bismo odbranu organizovali kao u frontalnom obliku oružane borbe, tada bi agresor mogao superiornijom vatrom da nam nanese nepodnošljive gubitke u početnom periodu rata. Naravno, taktički i operativni sastavi, koji organizuju odbranu na graničnom pojasu na jednom stra-tegijskom ili operativnom pravcu, po pravilu, *braniće se veoma uporno, često odsudno*, kako bi ostalim snagama i društvu u cjelini obezbijedili vrijeme i povoljne uslove za prelazak na ratno stanje i odbranu zemlje. Glavnina oružanih snaga Ju-goslavije biće duboko ešelonirana po strategijskim pravcima i prostorijama i one će aktivnom i elastičnom odbranom po pravcima, dejstvom u bok i pozadinu nanositi agresoru što veće gubitke. Koristeći topografski jake položaje, vlastito zemljište i jedinice i narod na privremeno zaposjednutoj teritoriji, one će postepeno slamati agresorovu moć i preuzimati strategijsku inicijativu. Taj način dejstva naših oružanih sna-ga, admiral Mamula uvjerljivo objašnjava u svojoj knjizi.

Postavlja se pitanje koje će jedinice u ovom slučaju vo-diti upornu odbranu, kao u uslovima frontalnih borbenih dej-stava? Takvu odbranu izvodiće samo najisturenije taktičke jedinice u graničnom pojasu, u okviru rasporeda snaga koje brane operativne i strategijske pravce po dubini. Između tih jedinica na liniji fronta biće, najčešće veliki međuprostori ko-je će kontrolisati samo snage Teritorijalne odbrane. Dakle, ne postoji po frontu čvrsta i kontinuirana odbrana. Iz toga je vidljiva razlika u načinu grupisanja i dejstva između glavni-ne oružanih snaga i dijela koji izvodi odbranu u graničnom pojasu. Ipak, sve taktičke jedinice (JNA i TO) koje štite gra-nicu u bilo kom obliku oružane borbe (frontalni ili kombino-

vani) imaju strategijsku ulogu, jer je uspješnost njihove odbrane izuzetno značajna za razvoj društva i oružanih snaga za rat. Stoga smatramo da je uvođenje kategorije »prva bitka« u našu ratnu vještinu bilo potrebno za izražavanje mjesta, uloge, značaja i načina dejstva jedinica koje izvode odbranu u graničnom pojasu i obezbjeđuju razvoj društva i oružanih snaga za rat. Te jedinice će, najčešće, primjenjivati *frontalnu taktiku*, a to se razlikuje od frontalnog oblika oružane borbe.

Partizanski oblik oružane borbe ovdje nećemo razmatrati. Ukazaćemo samo na činjenicu da mnogi, još uvijek, ne razlikuju »partizanski oblik oružane borbe« i »partizansku taktiku«, odnosno partizanski način dejstava. Partizanski oblik oružane borbe je stanje *kad glavnina oružanih snaga pređe na partizansku organizaciju i taktiku, odnosno operatiku*. A partizanska taktika i operatika su specifični načini dejstava malih i taktičkih, odnosno operativnih sastava na privremeno zaposjednutoj ili poluoslobođenoj teritoriji.

U zaključnom dijelu razmatranja oblika oružane borbe (frontalni, kombinovani i partizanski) možemo reći da su oni strategijska kategorija i da (na kratak i jasan način) označavaju: strategijski položaj; strategijski raspored i grupisanje glavnine oružanih snaga; način vođenja oružane borbe; razlike u komandovanju, načinu izvođenja podrške i sadejstva i dr.

Transformacija oblika oružane borbe — silaznim i uzlaznim smjerom, tj. od frontalnog ka kombinovanom i od njega u partizanski i obratno jeste uspjela teorijska sistematizacija admirala Mamule. To je do sada bila normativna kategorija, koja je najčešće pominjana uz neke operativno-strategijske zadatke.

U vezi sa oblicima oružane borbe iznećemo još jednu opasku. U knjizi *Savremeni svijet i naša odbrana* admiral Mamula kaže »partizanski oblik oružane borbe je najniži nivo strategijskih dejstava. . .«⁶ Pojedinci idu još dalje pa tvrde da je partizanski oblik — najniži oblik oružane borbe. Iako se iz cjelokupnog sadržaja knjige jasno vidi da autor tako ne misli, to pominjemo stoga jer ima i takvih shvatanja. Mislimo da treba izbjegavati rangiranje oblika oružane borbe, jer nema »nižih« a ni »viših«. Sva tri oblika su primjerena našim uslovima, a koji će biti primjenjen zavisiće od konkretne situacije.

⁶ Isto, str. 123.

Tako, na primjer, partizanski oblik ne mogu da zamijene ni frontalni ni kombinovani oblik oružane borbe. Taj oblik oružane borbe je u određenim uslovima jedino primjenljiv, i stoga najefikasniji i najprimjereniji, pa prema tome u tim uslovima i najsavršeniji. Drugo je pitanje što će se on u povoljnijim uslovima, postepeno, transformisati u kombinovani oblik koji zahtijeva i složeniji oblik vojne organizacije. Epitet »najniži nivo« vjerovatno se odnosi na obim i intenzitet dejstava, s obzirom na veličinu sastava koji čine osnovu vojne organizacije u tim strategijskim uslovima, što je u suštini tačno. Ipak, smatramo da to rangiranje oblika oružane borbe nije neophodno, a u određenom kontekstu može imati i negativne implikacije i pobuđivati izvjesne teorijske i doktrinarne nedoumice.

»ODBRANA MALIH ZEMALJA«

Ova knjiga je izašla iz štampe maja 1988. godine u tiražu od 7.000 primjeraka, uključujući izdanja na engleskom i francuskom jeziku. Knjiga je primljena sa velikom pažnjom i odobravanjem, što je zabilježila i naša štampa. Obim knjige je 310 stranica, uz desetak vrlo ilustrativnih šema i tabelarnih pregleda. Podjeljena je u šest glava: *Bitna obilježja suvremenog svijeta; Oblici ispoljavanja sile i dominacije u suvremenom svijetu; Regionalizacija sukoba, kriza i kriznih žarišta u suvremenom svijetu; Vojni faktor u suvremenom svijetu — stanje, značaj i tendencije u razvoju; Narodni rat kao optimalni strategijski model odbrane malih zemalja s osloncem na vlastite snage, i Mogućnosti suradnje malih zemalja u oblasti odbrambenih priprema.*

Struktura knjige i naslovi ukazuju na (velike) razmjere i ambicije djela. Zadivljuje kako je autor uspio da na sažet i izuzetno dobro sistematizovan način saopšti svoje stavove i ocjene, i izvede teorijske teze i zaključke.

Uvjereni smo da će mnogi čitaoci koji pretenduju da su dobri poznavaoци problematike koja se obrađuje u ovoj knjizi naći neočekivano velik broj svježih misli i nekonvencionalnih zaključaka. Zbog sklonosti da skoro svaku novu knjigu propratimo epitetom da je originalna, manjkaju nam riječi i prostor da izrazimo autentično i izuzetno originalno stvaralaštvo B. Mamule, koje je sažeo u knjizi *Odbrana malih zemalja*. Gotovo da nema stranice na kojoj na osoben način ne

tumači pojave i ne iznosi nove misli i preporuke. Autor se ne poziva mnogo na klasike, kako u sferi ideologije, tako i politike, sociologije i ratne vještine (izuzev na Klauzevica i Tita). Međutim, njegovi sudovi su savremeni i dijalektički osmišljeni. Za svaku konstataciju pokušava se naći uzročno-posljedična veza i utemeljenje u današnjim međunarodnim i lokalnim uslovima. Dosljednost toga prilaza najviše impresionira i to je jedna od glavnih karakteristika ove knjige.

Ako bi se ovoj studiji nešto moglo i zamjeriti, onda je to nesrazmjera između osnovne teme i ostalih dijelova. Glavnoj temi *Osnovna obilježja strategije narodnog rata* posvećeno je pedesetak stranica, a sve ostalo drugim pitanjima. Naoko izgleda da ima više uvoda, čak i peta glava — *Narodni rat kao optimalni strategijski model odbrane malih zemalja s osloncem na vlastite snage* ima svoj uvod i mogla bi se i samostalno štamovati. Međutim, zbog naučnog nivoa i bogatstva sadržaja ostalih dijelova, kao i činjenice da je objavljena u povodu međunarodnog simpozijuma — takve primjedbe se mogu sasvim zanemariti. Čak i obratno, možda je to bila dobra prilika da se pod okriljem teme o odbrani malih zemalja saopšte mnoge poruke iz širokog spektra događaja i uslova koji neposredno ili posredno utiču na odbranu malih i nesvrstanih zemalja. Polazeći sa toga stanovišta prihvatljivo je svih šest glava knjige.

U prvoj glavi — *Bitna obilježja suvremenog svijeta* autor argumentovano dokazuje da se svijet već gotovo pola stoljeća konstituiše kao svjetsko društvo u kome osnovnu društvenu protivrječnost čini — protivrječnost između razvijenih i nerazvijenih zemalja. »Stoga i društveni sukobi koji na toj osnovi izbijaju dobijaju svu žestinu i dramatičan tok razrješavanja kakav su tradicionalno imali raspleti u građanskim ratovima.«⁷ Autor s pravom tvrdi da će ta protivrječnost između razvijenih i nerazvijenih djelovati još dugo, te da će na tim osnovama dolaziti do raznih socijalnih, nacionalnih i međunarodnih napetosti. Nadalje, proces etatizacije i državno posredovanje najvažnijih aktivnosti u svakoj zemlji, kao i na globalnom svjetskom planu, jeste slijedeće bitno obilježje svijeta.

Ta dva obilježja savremenog svijeta — suprotnosti između razvijenih i nerazvijenih, odnosno etatizacija društva i

⁷ Branko Mamula, *Odbrana malih zemalja*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988, str. 23.

svijeta — usloвила su, kako autor kaže, njegovo treće obilježje »hijerarhizovanu strukturu«. Pod tim se podrazumijeva globalna struktura i odnosi koji danas vladaju u svijetu. Prema autoru, na globalnom planu teku dva protivrječna procesa: *proces sveopšteg povezivanja svijeta* i konstituisanje tzv. svjetskog društva i *proces fragmentiranja svjetskog društva*. Razvoj nauke, tehnike i sistema komunikacija idu naruku globalizaciji i integraciji svijeta. Kada autor obrazlaže proces sveopšteg povezivanja svijeta i stvaranje »svjetskog društva« od naročitog je značaja isticanje da je u sadržaj pojma »svjetsko društvo« nužno uključiti djelovanje država i naroda da to bude svjetska zajednica bez ratova!

Potom se navodi više krugova (nivoa) strukture svjetske zajednice. Razumije se prvi krug čine SAD i SSSR, drugi neke bivše svjetske velesile ili rastući ekonomski giganti, a treći krug svjetske globalne strukture čine najveći dio čovječanstva. U tu grupu autor uključuje zemlje u razvoju, odnosno nesvrstane zemlje.

Nesvrstane zemlje tretiraju se posebno kao sve uticajniji samostalni faktor u svijetu. A za odnose u globalnoj strukturi svijeta, u kojima danas dominirajuću ulogu imaju SAD i SSSR, lucidno se prognozira da će, vjerovatno, doći do slabljenja blokovske kohezije i pomjeranja strategijskog težišta iz Evrope u neke druge regione svijeta. Admiral Mamula izvodi zaključak da je međunarodno povezivanje neminovan proces u kome se, dugoročno gledano, može smanjiti uloga vojne sile u međunarodnim odnosima u korist nekih drugih elemenata političke moći (ekonomske snage, tehnologije, kulture, morala, javnog mnjenja, političkog sistema itd.).

U *drugoj glavi* autor razmatra oblike ispoljavanja sile i dominacije u savremenom svijetu. Sažeto izlaže svoje stavove o društvenoj suštini rata i konstatuje da je rat bio i ostaje glavno sredstvo nasilja i politike sa pozicija sile. Vjekovima su uporedo egzistirale apologija i osuda rata. Tako je i danas, uz napomenu da je sve više onih koji rat kao društveni sukob uslovno prihvataju, odnosno prihvataju ga samo ako doprinosi ljudskom progresu. »Takva ocjena se ni za jedan hipotetičan rat ne može dati *a priori*, već *a posteriori*.«⁸

Uz sažet pregled teorije o odnosu rata i politike, autor se zadržava na Klauzevicevom učenju. Parafrizirajući njego-

⁸ Isto, str. 58.

vu definiciju, prema kojoj rat nije ništa drugo do nastavak politike drugim sredstvima, ističe da postoji tijesna veza i međuzavisnost rata i politike. To je u današnjim uslovima dovelo do integralnog povezivanja politike i rata i to u svim fazama — od faze pripreme rata do prekida neprijateljstva. Dakle, rat je ne samo sredstvo već i »sastavni dio, pa i činilac politike«.⁹ Dalje, autor na posredan način pobija do sada priznate kritike Klauzeviceve definicije o ratu u nuklearnim uslovima. Smatralo se da Klauzeviceva definicija ne važi za uslove nuklearnog rata, jer takav samoubilački rat ne može biti racionalan, pa logično ni nastavak politike. Ali, izgleda da se previdjelo da je, iako uopšteno, Klauzevic predvidio i takve uslove, jer B. Mamula navodi do sada njegov nepoznat citat: »kad bi ratovi iz čistog neprijateljstva bili borbe na život i smrt«,¹⁰ iz koga se može zaključiti da on samo u jednom slučaju vidi mogućnost prestanka uticaja politike na tok vođenja rata. Pošto nuklearni rat ne bi bio ništa drugo do »borba na život i smrt, to se mora uvažavati i ta Klauzeviceva teza o njegovoj teoriji rata« — zaključuje B. Mamula.

U nastavku, autor sažeto iznosi višesmjerni uticaj nauke, tehnike i tehnologije na rat — od djelovanja na ograničavanje rata, do izazivanja promjena u njegovoj strukturi i karakteristikama. Riječju, nauka i tehnologija su unijele revolucionarne promjene u načinu pripremanja i vođenja ratnih dejstava. Neophodno je naglasiti autorovo upozorenje da se ne smijemo zanositi iluzijama da je rat otklonjen. »Naprotiv, opasnost od rata, posebno za male i srednje zemlje, unekoliko se i povećava upravo zbog naglašene tendencije njegovog ograničavanja na globalnom planu.«¹¹

Interesantno je i autorovo razmatranje »specijalnog rata«, kao jednog od oblika ispoljavanja sile u savremenim međunarodnim odnosima. Budući da je ova problematika u nas dosta razmatrana i dobro poznata, istaći ćemo samo jedan autorov hipotetičan stav da »specijalni rat, prema posljedicama koje može izazvati (s obzirom na neke karakteristike suvremenog rata), ciljevima, snagama, sredstvima i oblicima kojima se vodi ima neke sličnosti sa tzv. vrućim ratom, odnosno sa oružanom agresijom, i značajnih razlika«.¹²

⁹ Isto, str. 61.

¹⁰ Isto, str. 60.

¹¹ Isto, str. 68.

¹² Isto, str. 73.

Intervencionizmu i državnom terorizmu je posvećeno dosta prostora. Time je dat teorijski odgovor na zabrinjavajuću praksu i pojave u savremenim međunarodnim odnosima. Često miješanje drugih država u unutrašnje poslove naročito malih i nesvrstanih zemalja i brojne vojne intervencije predstavljale su agresivne oblike primjene vojne sile radi očuvanja starih i sticanja novih pozicija. To je izazvalo mnogobrojne lokalne ratove i povremeno podgrijavalo ratnu psihozu širih razmjera.

Treća glava je posvećena kriznim žarištima i krizama u savremenom svijetu. Budući da je ta problematika dobro poznata, nećemo je detaljnije komentarisati. Međutim, potrebno je naglasiti autorovu tezu da je regionalizacija kriza i ratnih žarišta dovela do regionalizacije vojne moći. Neke regionalne ili lokalne sile nastoje da nametnu svoje interese i uticaj, ne ustručavajući se da pri tome primjene i vojnu silu. Interesantna je i misao da velike sile, pod uticajem međusobnog sporazumijevanja, mogu raznovrsnije nego do sada da se ponašaju prema kriznim područjima. Tako je moguće da velike sile nađu obostrano prihvatljiva rješenja — jer nijedna strana ne može odnijeti prevagu; da se dogovorno prihvate interesne zone ili da se definiraju interesi velikih sila u određenim regionima, a moguće su i nagodbe, odnosno kompenziranje interesa druge velike sile na nekom drugom mjestu itd.

Ova, svakako, interesantna razmišljanja ukazuju na mogućnost da se, i pored smirivanja međunarodne situacije, neke male zemlje neočekivano nađu pred novim iskušenjima i opasnostima.

U *četvrtoj glavi* autor analizira vojni faktor u savremenom svijetu. To je aktuelna, ali dobro obrađena tema u svijetu i kod nas. Uostalom, autor je i ranije u knjizi *Savremeni svijet i naša odbrana* elaborirao tu problematiku. U novoj knjizi je preuzet raniji tekst, uz izvjesne inovacije i skraćivanja. U našoj publicistici to nije neuobičajena praksa.

Peta glava, o narodnom ratu, čini okosnicu djela, te je logično što je naslov knjige inspirisan njenim sadržajem. Istovremeno, ova glava može da se štampa i kao poseban separat, jer sadrži uvod (teorijske osnove i istorijska iskustva narodnog rata), razradu problema (tj. obilježja i karakteristike narodnih ratova) i zaključak (poruke i preporuke).

Ovaj dio teksta predstavlja sintezu Mamulinog dugogodišnjeg naučnog bavljenja i rukovođenja poslovima opštena-

rodne odbrane. To traje, kako autor kaže, još od davne 1941. godine. »*Iskustvo, istina ponešto maglovito i nesređeno, o narodnom ratu nosim još iz ranih dana moje mladosti, kada je moja generacija 'jurišala na nebo', u praksi dokazujući, i sebi i drugima, da je narod nepobjediv bez obzira na to ko mu je neprijatelj.*«¹³ Od ovih nadahnutih riječi još je važnije kada iza teoretičara stoji lično iskustvo i praksa, kao najpouzdaniji kriterij verifikacije naučnih istina.

Razmatranja o narodnom ratu, autor počinje konstatacijom da u svijetu danas ne postoji suglasje kad je u pitanju narodni rat. Zato, najprije definiše predmet istraživanja i kaže: »Sa stanovišta izloženih kriterija klasifikacija ratova (misli se na do sada poznate — primedba S. I.), narodni rat ne pripada bez ostatka nijednoj, a u sebi objedinjuje bitna obilježja pravednog, revolucionarnog, odbrambenog i oslobodilačkog rata.« Dalje, značajna je autorova hipoteza »da je narodni rat optimalni model odbrambenog organiziranja i djelovanja malih zemalja u njihovoj odbrani od oružane agresije velikih i razvijenih zemalja«.¹⁴ Polazeći od toga, za autora je ključno pitanje kako najuspješnije organizovati društvo i oružane snage u odbrani od agresije.

Zatim, admiral Mamula logičkim redoslijedom analizira nekoliko pitanja. Počinje analizom teorijskih osnova narodnog rata, pri čemu ističe da su se tom problematikom bavili mnogi poznati teoretičari, kao što su: Žan Žak Ruso, Fon der Golc, Klauzevic, Žomini, Lidel Hart, klasici marksizma — Tito, Mao Cedung i drugi. Komentariše stavove nekih od njih, a detaljnije razmatra Klauzevicevo učenje o »narodnom ratu«, kao prve cjelovitije teorije. Klauzevic povlači oštru granicu između ratova koje vode plaćeničke vojske i onih koje vodi narod. U ratovima vođenim za likvidaciju feudalizma i stvaranje nacionalnih država, široke narodne mase prvi put u istoriji se pojavljuju kao subjekti rata. Prije toga, ako su i učestvovali u ratu, onda su to, ipak, bili epizodni primjeri (odbrana gradova u antičkoj Grčkoj). Autor ističe da narodni ili opštenarodni rat nije ništa drugo nego jedan od modaliteta naoružanog naroda. Ovaj dio razmatranja zaključuje pretpostavkom da u budućnosti možemo očekivati dva tipa rata: prvi, narodni, odnosno opštenarodni odbrambeni ili oslobodilački i revo-

¹³ Isto, str. 5.

¹⁴ Isto, str. 192.

lucionarni rat, i drugi, ratove tzv. niskog intenziteta, kao osvajačke i intervencionističke, koje će velike sile primjenjivati protiv malih zemalja i naroda.

Najvažniji dio studije, u kojoj su izvedeni mnogi novi teorijski fragmenti, jeste autorovo razmatranje osnovnih karakteristika strategije narodnog rata. Ukazaćemo samo na neke teorijske novine, bez pretenzije da su najvažnije.

Savremene strategijske koncepcije autor dijeli na dvije grupe, na tzv. tradicionalne vojne strategije i strategije narodnog rata. Struktura moći klasične strategije se, pretežno, svodi na oružane snage i zato je moguće lakše kvantificirati. Suprotno tome, struktura moći strategije narodnog rata »sastoji se od više ravnopravnih komponenata: vojne, političke, ekonomske, kulturološke, diplomatske, itd...«¹⁵

Kad su u pitanju najvažniji strategijski koncepti (modeli), admiral Mamula naglašava da su u posljednja tri stoljeća vladala dva modela: strategija uništavanja i strategija iznuranja. Objašnjavajući svaku od njih, razvija tezu da se na osnovu kombinovanja ove dvije strategije razvila strategija narodnog rata. Detaljno i argumentovano iznosi razloge zbog kojih je strategiji narodnog rata najprimjerenija strategija kombinovanja. Taj odjeljak zaključuje tvrdnjom »da je strategija narodnog rata u pravom smislu riječi strategija kombiniranja.«

Iz takvog stava logički se postavlja pitanje koji modeli vojne organizacije najviše odgovaraju strategiji narodnog rata. Autor ističe da je strategija narodnog rata, u stvari, strategija kombinovanja i da njoj najviše odgovaraju kombinovane snage, tj. »dvokomponentne«: operativna armija i teritorijalna odbrana.

Operativna armija ima zadatak da prihvati prvi strategijski udar agresora i spriječi iznenađenje. Teritorijalna komponenta treba da obezbijedi masovno vođenje borbenih dejstava na cjelokupnoj državnoj teritoriji, uključujući i privremeno zaposjednuti dio. Istovremeno, ona treba da obezbijedi uslove za normalan rad svih elemenata društveno-ekonomskog i društveno-političkog sistema, kao i sistema odbrane.

U vezi sa tim autorovim stavovima, mogao bi se steći utisak da oblike vojne organizacije izvodi iz prihvaćene stra-

¹⁵ Isto, str. 220.

tegije narodnog rata — u ovom slučaju kombinovane. Međutim, model vojnog organizovanja ne zavisi toliko od izbora strategije koliko od društvenog bića zemlje (političkog sistema; ideologije; vojnostrategijskog položaja; ekonomskih i drugih prilika). Takođe, utisak je da su naša današnja rješenja teorijski uopštena i apsolutizirana, te se preporučuju kao opšti model. Mislim da će oblici vojnog organizovanja — naročito malih i nezavisnih zemalja — biti mnogo fleksibilniji i raznovrsniji od naših, što, uostalom, najbolje pokazuje današnja praksa.

Čini se da je potrebno da se preispita teza da »u vojnim teorijama i doktrinama poznata su, u osnovi tri oblika ili modela dejstava — frontalni, partizanski i kombinirani«. ¹⁶ Ova tvrdnja se ne može dokazati. Štaviše, prema obrazloženju, reklo bi se da je ona prije izvedena iz naših, današnjih rješenja (frontalni, kombinovani i partizanski oblik). Nespornan je veliki značaj naših iskustava i u toj oblasti, kao što je nesporno da ima i da će biti zemalja sa istim ili veoma sličnim rješenjima. Međutim, nesporna je i činjenica da mnoge male zemlje, i kad bi htjele, ne mogu da primjene takve modele dejstava, zbog nerazvijenosti i mnogih drugih razloga (klasnih, ideoloških, ekonomskih, tehničko-tehnoloških, kadrovskih, kulturnih i dr.).

Kad govorimo o modelima strategijskih dejstava, mislimo da treba izbjegavati tezu da je kombinovani model najprimjereniji strategiji narodnog rata, ili da je partizanski oblik »niži«. Svaki od modela je *podjednako* primjeren strategiji narodnog rata, a koji će biti primjenjen zavisi od konkretne situacije. To napominjemo zato što se slične tvrdnje mogu češće čuti među vojnim stručnjacima. U knjizi je, inače (kad se isključi navedeni primjer) veoma korektno interpretirano dijalektičko jedinstvo i povezanost oblika oružane borbe, odnosno modela strategije narodnog rata.

Strategijski manevar, strategijska pokretljivost i specifičnosti strategijske pokretljivosti u strategiji narodnog rata, kao i strategijski doček interpretirani su veoma inspirativno i originalno. Ta razmatranja nisu samo izvor saznanja već mogu biti povod i inspiracija mnogim našim i stranim teoretičarima za daljnja promišljanja.

¹⁶ Isto, str. 237.

Posljednja, šesta, glava ove knjige odnosi se na mogućnosti saradnje malih zemalja u oblasti odbrambenih priprema. S pravom se može reći da je tu data do sada najbolja analiza i eksplikacija te problematike. Posebno je značajno što autor na originalan način ukazuje na moguće pravce unapređenja te saradnje.

Autor naglašava da su mnogi interesi malih zemalja, naročito u oblasti odbrane, bliski i podudarni. Zato je moguće obrazovati jedinstvenu strategiju pokreta nesvrstanih u ekonomskoj, tehnološkoj i političkoj sferi. Time bi se neposredno ojačale odbrambene snage malih zemalja. Uz analizu stanja, iznosi ideje za unapređenje saradnje u oblasti ekonomike, transfera tehnologije, udruživanja istraživačko-razvojnih napa, finansija i transfera kapitala. Na kraju, izvodi zaključak da zbog takvih zajedničkih interesa malih zemalja, s jedne, i ugroženosti od visokorazvijenih zemalja, s druge strane, male i nerazvijene zemlje su zakonomjerno upućene na saradnju u odbrambenoj sferi.

*

Na kraju, pokušajmo da odgovorimo na pitanje: ima li nešto zajedničko što povezuje tako raznovrstan naučnoistraživački i publicistički opus, da li je teorija admirala Mamule dovoljno koherentna i šta iza nje stoji?

Treba naglasiti da su svi njegovi radovi prožeti, kao crvenom niti, onim čime se bavio na najodgovornijim dužnostima u našim oružanim snagama — brigom za slobodu, nezavisnost i teritorijalni integritet Jugoslavije, kao zajednice zbratimljenih naroda. Polazeći od toga, neumorno je radio na izgrađivanju teorije i prakse opštenarodne odbrane i društvene samozaštite — kao specifičnog modela naoružanog naroda. Opštenarodni interesi su polazna osnova i ishodište u njegovoj teoriji i praksi. Insistirao je na tome da je odbrana jedinstven sistem, kojim se najuspješnije brani svaka stopa zemlje i u kojem svaki čovjek ima jasnu obavezu i za nju mora biti pripremljen u miru.

Admiral Mamula je uvijek bio jasan u određivanju mjesta i uloge oružanih snaga u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Dosljedno se borio za ostvarivanje

doktrinarnog opredjeljenja da JNA, kao okosnica tog sistema, mora biti savremeno naoružana, opremljena i obučena. Jedino snažna, moralno i politički motivisana JNA može u miru biti snaga »odvraćanja«, a u slučaju agresije moći će da prihvati prvi strateški udar i obezbijedi oružanim snagama u cjelini i društvu nesmetan prelazak na ratni kolosjek, i da se on uspješno vodi do konačne pobjede.

Zato u sadašnjim uslovima duboke ekonomske i ukupne društvene krize narodi i narodnosti Jugoslavije sa povjerenjem gledaju na Jugoslavensku narodnu armiju, ne samo kao simbol naše slobode i nezavisnosti, već i kao jedan od najsnažnijih stubova jedinstva zemlje. Takvom ugledu Jugoslavenske narodne armije admiral Mamula je, zahvaljujući funkcijama na kojima se nalazio i svom teorijskom radu, veoma mnogo doprinio. Polazište njegovog praktičnog djelovanja u rukovođenju i izgradnji oružanih snaga, kao i teorijskih radova, jeste Titovo poimanje jugoslavenskog patriotizma, jedinstva oružanih snaga i strategije odbrane.

SUMMARY

ON STRATEGY AND DOCTRINE OF DEFENCE

(On the publicist's work of the Admiral of the Fleet Branko Mamula)

Synthesized comments on the scientific theoretical and publicistic work of the Admiral of the Fleet Branko Mamula. Because of the extensiveness and diversity of his work are only commented his basic scientific theses and theoretical innovations which make a significant contribution to the development of our military theoretical thought and practice.

The core of his theoretical and publicistic work make his articles published in *Vojno delo* (39) and other magazines, also his three books: *Mornarice na velikim i malim morima* (Navies in High and Narrow Seas), *Savremeni svijet i naša odbrana* (Modern World and Our Defence) and *Odbrana malih zemalja* (Small Countries' Defence). The books have printed also in English, French and Arabic languages, in 24,000 copies.

His theoretical conceptualization of the most significant issues of defence and his practical work in his discharging the most responsible duties in the armed forces considerably contributed to the development and build-up of our total national defence and social self-protection, both

in the domain of theory and in practice. Of a particular significance is his contribution to the development of our authentic theory of the art of war, and of our doctrine of total national defence and the armed forces as the backbone of our total national defence system.

RESUME

DE LA STRATEGIE ET DE LA DOCTRINE DE DEFENSE (Au sujet de l'oeuvre publiciste de l'amiral de la flotte Branko Mamula)

Cette contribution présente sous forme de synthèse un commentaire de l'ensemble de l'oeuvre scientifique-théorique et publiciste de l'amiral de la flotte Branko Mamula. Vu l'ampleur et la diversité de cette oeuvre, y sont commentées seulement les principales thèses scientifiques et les nouveautés théoriques qui représentent une contribution importante au développement de notre pensée et pratique militaire-théorique.

L'ossature des travaux théoriques et publicistes de l'amiral Mamula est constituée par les articles publiés dans «Vojno delo» (39) et dans d'autres périodiques, ainsi que par trois livres: *La marine de guerre dans les grandes et petites mer*, *Le monde contemporain et notre défense* et *La défense des petits pays*. Les livres cités ont été publiés aussi en anglais, en français et en arabe, tirés à 24.000 exemplaires.

La façon théorique dont il considère les principales questions de défense et son action pratique aux postes les plus responsables qu'il a occupés dans les forces armées ont considérablement contribué à l'édification de la défense populaire généralisée et de l'autoprotection sociale, tant au théorie qu'en pratique. La contribution de l'amiral Mamula est surtout importante dans l'édification de notre théorie authentique en matière de l'art la guerre, de la doctrine de la guerre défensive populaire généralisée et des forces armées en tant qu'ossature du système de défense populaire généralisée.

РЕЗЮМЕ

О СТРАТЕГИИ И ДОКТРИНЕ ОБОРОНЫ

(О публицистской деятельности адмирала флота Бранко Мамулы)

В труде систематически комментируется научно-теоретическая и публицистская деятельность адмирала Бранко Мамулы. Из-за большого объема и разнообразности его произведений комментируются только основные научные тезисы и теоретические новшества, представляющие собой значительный вклад в развитие нашей военно-теоретической мысли и практики.

Остов теоретической и публицистской деятельности адмирала Мамулы составляют статьи, опубликованные в журнале „Военное дело“ (39) и в других журналах и три книги: *Флот на великих и малых морях*, *Современный мир и наша оборона* и *Оборона малых стран*. Упомянутые книги печатались, кроме на сербскохорватском языке, и на английском, французском и арабском языках в 24.000 экземплярах.

Его теоретическое осмысление важнейших вопросов обороны и практическая деятельность на самых ответственных должностях в вооруженных силах внесли значительный вклад в строительство всенародной обороны и бщественной самозащиты, как в области теории, так и практики. Особый вклад адмирал Мамула внес в строительство нашей подлинной теории военного искусства, доктрины всенародной оборонительной войны и вооруженных сил, как остова системы всенародной обороны.